

УДК: 37.011.3-051

Wojciech KOJS

MŁODZI NAUCZYCIELE POGRANICZA — CO SOBIE CENIĄ? CZEGO OCZEKUJĄ? DO CZEGO DAŻĄ? CO CHCĄ ZMIENIĆ?*1. Uwagi wstępne*

Związki te może cechować otwartość, współpraca i wzajemne przenikanie lub uprzedzenia, roszczenia, wrogość, brak współpracy i szczelność granicy. Funkcjonowanie terenów pogranicza w znacznej mierze określone jest bieżącą polityką państwa, polityką nie zawsze uwzględniającą interesy ich mieszkańców. W zależności od tej polityki pogranicze posiada mniej lub bardziej charakter ochronny: swymi funkcjami ma strzec kraj przed tym, co uzna się dla niego za niebezpieczne. Funkcje ochronne spełniają głównie odpowiednie służby graniczne (wojskowe, celne), co wiąże się z bardzo tradycyjnym, przestarzałym i ograniczonym podejściem do zagadnień bezpieczeństwa państwa. Pogranicze może pełnić inne funkcje — wzajemnego przekazywania sobie wszystkiego, co jest dobre, lub jednokierunkowego, selektywnego przekazywania i przejmowania pewnych dóbr.

Na funkcjonowanie terenów pogranicza wywierają wpływ także idee pokoju, współpracy i integracji oraz propagujące je organizacje między-narodowe. Swoiste „rozbrojenie” granic następuje za sprawą rewolucji naukowo-technicznej, zwłaszcza zaś przez radio i telewizję. Środki te umożliwiają przekazywanie i odbieranie informacji nie zawsze pożądanej przez obydwie sąsiadujące strony. Szczególną rolę spełnia tu łatwa w odbiorze informacja obrazowa — sąsiad pojawia się na ekranie telewizora na nasz życzenie.

Problemy terenów pogranicza najczęściej rozpatrywane są z perspektywy interesów państw sąsiadujących z sobą. Odpowiedni status tych państw — niepodległość i suwerenność — powoduje, że problemy pogranicza są problemami lokalnymi. Okazuje się jednak, że problemy te niekiedy znacząco rzutują na szerszy układ stosunków międzynarodowych — konflikty urastają do rangi konfliktów o charakterze kontynentalnym lub światowym.

Na obszarze pogranicza funkcjonują szkoły — społeczności nauczycieli, uczniów i rodziców — kulturotwórcze instytucje, stojące na straży wartości uznawanych i chronionych przez państwo, społeczeństwo, grupy wy-znaniowe, społeczności lokalne, instytucje wtopione w całokształt wymie-nionych wyżej problemów, tworzące warunki do przejmowania przez uczniów określonych wartości.

Cenione przez nauczycieli duchowe i materialne obiekty, zdarzenia i fakty, można nazwać — nie wnikając głębiej w sprawy terminologii — uznawanymi wartościami, a skierowane na nie dążenia, cele, zamierzenia — aspiracjami. Problematyce wartości i aspiracji dzieci, młodzieży i wychowawców — nauczycieli poświęcono w ostatnim czasie wiele opracowań (Janowski A., 1977; Skórny Z., 1980; Lewowicki T., 1987; Kwiatkowska H., 1988; Skórny Z., 1990; Morszczyński W., 1992; Dróżka W., 1992; Tchorzewski A., 1993). Zachodzące w świecie zmiany stwarzają nowe potrzeby badawcze, a uzyskane wyniki przekładane są na język potrzeb, ideałów i

celów edukacyjnych oraz środków i metod ich realizacji.

Szczególne miejsce zajmuje w systemie edukacji nauczyciel, który „może tworzyć ludzi” (J. Szczepański, 1989). Zależy to w znacznej mierze od tego, jakie wartości etyczne on uznaje, jakie urzeczywistnia. Przemiany ustroju prowadzą do pojawienia się wielu różnych problemów natury moralnej. Problemy te trzeba dostrzegać i pomagać nauczycielom w ich przewyciężaniu, a naukę traktującą o powinnościach — deontologię nauczycielską — odbudowywać (T. Lewowicki, 1988).

Odradza się bowiem dążenie do poszukiwania wartości uniwersalnych, zakorzenionych w tradycji humanistycznej, w doświadczeniu ludzkości.

We współczesnej refleksji o wartościach uniwersalnych pojawiają się najczęściej wartości takie jak „prawo do życia i wolności, podmiotowość i tożsamość człowieka, swobody obywatelskie, życie wolne od zagrożeń wojną, demokracja, pluralizm polityczny i światopoglądowy, tolerancja, godziwy poziom życia duchowego i materialnego, możliwości samorealizacji, rodzina, praca, edukacja, zdrowie i jego ochrona” (Lewowicki T., 1994).

W dobie głębokich, szybko zachodzących zmian politycznych, gospodar-czych i społecznych sprawą interesującą badaczy szkolnictwa są czynniki wpływające na jego przeobrażenia: czynniki zewnętrzne — w postaci nacisku grup reprezentujących różne interesy, i wewnętrzne, w postaci działań nauczających i nauczanych. W dokonujących się przemianach nauczyciele stanowią szczególny przypadek: z jednej strony mogą być promotorami, podmiotami zmian, mogą wskazywać co, jak i dlaczego zmienić w oświacie, z drugiej strony są przedmiotami zmian wywoływanych przez kręgi poza-szkolne: muszą, mogą lub powinni się zmienić pod jakimś względem zgodnie z ich ustaleniami. Ważnym wydaje się więc uchwycenie tego, co mówią nauczyciele o sobie — o tym, co dla nich jest ważne, o tym, do czego dążą, co chcą zmienić i co stoi temu na przeszkodzie, a także co mówią o zachodzących wokół nich transformacjach.

Znaczenie opinii wyrażanych przez nauczycieli dla kształtowania oblicza szkoły i oblicza życia publicznego wydaje się niewielkie, zważywszy na ich liczebność i wykształcenie.

Stanowią około 1/30 społeczności dorosłych, bezpośrednio wpływających na losy około 1/4 całego społeczeństwa, stanowią najwyżej kwalifikowaną, a przy tym najbardziej rozproszoną grupę zawodową. Poznanie deklarowanych przez nich wartości i dążeń może dostarczyć danych pozwalających wpływać na wzrost samoświadomości tej grupy zawodowej, a także przyczynić się do sprawniejszego kierowania przemianami szkoły. Indywidualne dążenia i aspiracje mogą bowiem być wykorzystane jako siła napędowa zachodzących przemian. Można sądzić również, że szkolnictwo usytuowane w tzw. pasie przygranicznym posiada swą specyfikę, że w sytuacji prawie że otwartych granic, ma do spełnienia specjalne zadania.

Celem przeprowadzonego sondażu było zgromadzenie i opisanie wypo-wiedzi nauczycieli o tym, co uważają za szczególnie ważne w swoim życiu i życiu swych bliskich, do czego dążą, co chcą zmienić. Przedstawione niżej wyniki obejmują fragment szerszych badań nad współczesnym nauczycielem. Z tego też powodu prezentowane opracowanie nie zawiera porównań i próby syntezy.

W badaniach wykorzystano ankietę zatytułowaną „Co dla mnie jest ważne, co jest ważne dla innych, co zmienić?”, przeznaczoną dla nauczycieli szkół podstawowych. Respondentów dobierano ze względu na nauczany przedmiot i poziom kształcenia (klasę). W ankiecie posłużono się pytaniami zamkniętymi i otwartymi oraz tzw. niedokończonymi zdaniami. Badania przeprowadzono wiosną 1992 roku.

Analizą objęto wypowiedzi 242 nauczycieli głównie z województwa bielsko-bialskiego i katowickiego, pracujących w szkołach znajdujących się w pasie przygranicznym o szerokości około 30 km. Za nauczycieli młodych uznano nauczycieli w wieku od 20 do 35 lat. Wyróżniono posrod nich trzy grupy wiekowe: od 20 do 25 lat, od 26 do 30 lat oraz od 31 do 35 lat. Pośród badanych było 236 kobiet i 6 mężczyzn; 164 osoby zamężne lub żonate oraz 78 w stanie wolnym; 98 z wykształceniem półwyższym (po studium nauczycielskim), 51 z wykształceniem wyższym oraz 93 osoby studiujące. Spośród 164 zamężnych lub żonatych 104 za współmałżonków miało osoby z wykształceniem zawodowym lub średnim, 60 z półwyższym i wyższym. Przeszło 50% rodziców badanych nauczycieli posiadało

wykształcenie podstawowe lub zawodowe, 35% średnie oraz 13% wykształcenie półwyższe i wyższe. Osób bezdzietnych było 103 tj. 42,5%. Większość badanych uznała swe warunki mieszkaniowe za dobre (132) lub bardzo dobre (48) — 62 osoby tj. 25,6% za znośne lub złe i bardzo złe. Oceniając swe warunki materialne 109 osób badanych uznało je za dobre (98) lub bardzo dobre (11), a 133 tj. 55% za znośne lub złe i bardzo złe.

2. Co cenią sobie szczególnie w swoim życiu badani nauczyciele?

Wypowiedzi badanych nauczycieli na temat wartości szczególnie uznawanych w ich życiu były rozwinięciem zdania „Za szczególnie ważne w swoim życiu uważam...”.

Treści tych wypowiedzi koncentrowały się wokół następujących zagadnień: rodziny i przyjaciół, podejmowanych działań, zdrowia, uczuć, cech charakteru, poziomu (warunków) życia oraz wiary. Najwięcej wypowiedzi dotyczyło (1) rodziny, (2) pracy zawodowej, (3) zdrowia, (4) warunków materialnych, (5) szczęścia osobistego oraz (6) stabilizacji i bezpieczeństwa. W związku z rodziną wypowiedziało się 159 osób tj. 65% badanych. Treść wypowiedzi dotyczyła wychowania dzieci i zapewnienia im odpowiedniej przyszłości, prawidłowej atmosfery życia domowego, w tym zgody, spokoju, zrozumienia, szczęścia, partnerstwa. Częściej o rodzinie jako wartości szczególnie ważnej wypowiadali się respondenci w wieku 26 — 35 lat, osoby zamężne lub żonate, zamieszkali w mieście.

Pośród różnorodnych działań podejmowanych przez badanych miejsce wysokie zajmuje praca zawodowa. Wymieniło ją 139 osób tj. 57% ogółu badanych, przy czym w grupie 70 najmłodszych nauczycieli (przedział wieku 20—25 lat) — 64%. Częściej była wymieniana przez nauczycieli określających warunki swego życia jako znośne i złe.

Obok pracy wymienione zostały takie działania jak samokształcenie, doskonalenie zawodowe, studia, rozwijanie zainteresowań, działania związane z czasem wolnym, a także, co już wyżej zaznaczono — wychowanie dzieci.

Na zdrowie jako wartość wskazało 117 osób badanych tj. 49%, przy czym w grupie nauczycieli starszych wartość ta była wymieniana nieco częściej niż w grupie nauczycieli najmłodszych. Częściej wymieniana była także przez osoby

zamężne. Kolejne miejsce zajęło 51 wypowiedzi (21%) podkreślających materialną stronę życia nauczycieli: odpowiednie warunki materialne, godziwa zapłata za pracę, życie na godnym poziomie, dobrobyt, odpowiednie mieszkanie, pieniądze i podwyżka uposażeń, spłata zadłużeń. Częściej wypowiadali się na ten temat nauczyciele z drugiej i trzeciej grupy wiekowej (26 — 30, 31 — 35) oraz nauczycielki zamężne. Na piątym miejscu znalazły się wypowiedzi o takich wartościach jak: uczucia, szczęście osobiste, marzenia i cele życiowe. Badani uznali za szczególnie ważne uczucia miłości, przyjaźni, radości, zadowolenia i satysfakcji. Wielu spośród badanych wymieniło takie pożądane cechy swej osobowości jak optymizm, poczucie własnej godności, wolności, prywatności i niezależności (bycia sobą), bezpieczeństwa, optymizmu i humoru, a także samoakceptację i zaufanie u bliskich. Niektórzy uznali za szczególnie ważne takie cechy charakteru jak szczerowość, uczciwość, dobroć, rzetelność, wytrwałość i tolerancję. O wartościach religijnych wypowiedziało się 14 nauczycieli tj. 6% badanych.

W ścisłym związku z wartościami życia osobistego badanych nauczycieli pozostały wartości wyszczególnione w wypowiedziach będących uzupełnieniem zdania „Za szczególnie ważne w życiu swoich bliskich uważam...” Badani zwrócili uwagę na następujące, podobne do wyżej już wymienionych grupy spraw: zdrowie, pracę zawodową, kontakty z bliskimi, ich życie uczuciowe, cechy charakteru, poziom życia materialnego. Wypowiedzi o zdrowiu były jednoznaczne, krótko formułowane i najliczniejsze. Ważnymi w życiu bliskich są takie zjawiska jak praca (lub możliwość podejmowania pracy) i sukcesy z nią związane, kształcenie i doksztalcanie oraz rozwijanie zainteresowań. W związku z kontaktami z osobami bliskimi wyszczególniono m.in. następujące oczekiwania: wzajemne zrozumienie i zaufanie, wspomaganie się, utrzymywanie więzi rodzinnych i tradycji, jedność rodziny, wspólne podejmowanie decyzji, wspólne zajęcia i wspólny wypoczynek; partnerstwo i częste przebywanie w gronie rodziny, ciepło domowe i zgoda. Kontakty z osobami bliskimi wiążą się z oczekiwaniami lub stwierdzeniem występowania m.in. takich właściwości charakteru jak: dobroć, wyrozumiałość, odpowiedzialność, szczerowość,

uczciwość, wierność, bezinteresowność, szlachetność, prawość, poczucie humoru i pogoda ducha, a także pracowitość, oszczędność, cierpliwość oraz umiejętność zachowania się w trudnych warunkach. Kontakty te osadzone są (lub powinny być) na szczęściu, serdeczności, czułości, miłości, przyjaźni, koleżeńskości, poczuciu bezpieczeństwa, harmonii, spokoju, wzajemnego zrozumienia, zaufania i szacunku, a także — u niektórych — na wierze.

Ujmując materialny aspekt życia bliskich sobie osób badani wskazywali na potrzebę posiadania przez nie dostatku, bogactwa, odpowiednich zarobków, pieniędzy, mieszkania lub domu.

Sporo wypowiedzi dotyczyło możliwości kształcenia, doksztalcania, rozwijania zainteresowań, samorealizacji.

W odpowiedzi na pytanie, jakie cechy nauczyciela — a w pewnym sensie osoby bliskiej — w życiu zawodowym — cenią badani najbardziej, zdecydowanie na pierwszym miejscu znalazły się wypowiedzi dotyczące umiejętności współpracy z dziećmi i młodzieżą — 163 tj. 69%, na drugim sprawiedliwość — 103 wypowiedzi (42%), a następnie fachowość metodyczna (37%), dyscyplina pracy (31%), konsekwencja w postępowaniu (27%), wiedza merytoryczna (21%), przestrzeganie norm moralnych (15%) oraz kultura osobista (9%). O umiejętności współpracy z młodzieżą, przygotowaniu metodycznym i przestrzeganiu norm moralnych częściej wypowiadają się nauczyciele starsi, a o dyscyplinie pracy i konsekwencji w działaniu — młodsi.

W badaniach nad wartościami preferowanymi przez nauczycieli założono, że są takie fakty, rzeczy lub zdarzenia z którymi się oni utożsamiają, a równocześnie uznają je za powód do dumy, a także, że są takie, które są powodem do wstydu lub ich irytacji. Wyrażenie „Dumna (dumny) jestem z tego, że ...” skłaniało do takich wypowiedzi. Z analizy zgromadzonych danych wynika, że badani wskazywali głównie na osiągnięcia własne (60%), na rodzinę (28%) oraz państwo i naród polski (26%). Znaczące jest tu także powstrzymanie się od odpowiedzi lub stwierdzenie, że nie ma powodów do dumy (19%). O sukcesach własnych, a także sukcesach narodu częściej mówili nauczyciele młodsi, zaś na rodzinę jako powód do dumy częściej wskazywali nauczyciele w wieku 26—30 lat.

3. Wartości życia publicznego i przyszłość świata w opinii nauczycieli

Kwestię tę omówię powołując się na treść wypowiedzi wywoływanych następującymi zdaniem: „Za najważniejsze w życiu publicznym uważam...”; „W życiu publicznym dominuje...”; „Przyszłość świata zależy...”.

Wypowiedzi dotyczące najważniejszych spraw życia publicznego odnosiły się do treści wystąpień osób publicznych, zasad regulujących to życie (wartości, które winny stanowić podstawę tego życia), uczestników życia publicznego i wymogów im stawianych.

Treścią życia publicznego — według badanych — winny być szeroko pojęte sprawy Polski, sprawy dotyczące stosunków międzyludzkich, moralności a w tym krzywdy społecznej, bezpieczeństwa socjalnego, własności społecznej i prywatnej, korupcji, nielegalnego handlu, ochrony środowiska, ochrony zdrowia, funkcjonowania oświaty, funkcjonowania administracji. Są to — jak widać — treści z którymi mamy do czynienia na co dzień: wypowiedzi w tym zakresie stwierdzają zatem to, co się dzieje faktycznie. Ważne są jednak cele tego życia wskazywane przez niektórych respondentów: jednoczenie społeczeństwa, społeczna zgoda, zmniejszenie konfliktów, piętnowanie i walka z negatywnymi przejawami życia społecznego.

U podstaw życia publicznego winny tkwić uniwersalne wartości takie jak: prawda, sprawiedliwość, tolerancja i równość oraz wartości pochodne, takie jak praworządność („aby prawo było prawem”, „szacunek dla prawa”), wiarygodność, a także patriotyzm, zaangażowanie i bezpieczeństwo jego uczestników. Znaczące były wypowiedzi dotyczące wolności słowa i wyznania.

Spore wymagania stawiają badani nauczyciele uczestnikom życia publicznego. Osoby życia publicznego winny się cechować wysoką kulturą osobistą i polityczną, odpowiednimi kompetencjami („właściwy człowiek na właściwym miejscu”, realność obietnic, samokrytycyzm, wykształcenie), inteligencją, rozważą i spokojem. Duże znaczenie przywiązują badani do takich cech charakteru jak: odpowiedzialność, odwaga, prawdomówność, uczciwość, bezstronność, szczerowość, rzetelność, sumiennność, skromność, prawość oraz życzliwość i szacunek do „szarego człowieka”. Niektórzy

respondenci uważają, że powinien się zwiększyć wpływ społeczeństwa na decyzje polityczne i gospodarcze oraz zmniejszyć wpływ Kościoła na sprawy państwowe i publiczne.

Zagadnienie wartości pojawia się tak w związku z zasadami, na których winno się opierać życie publiczne, jak również w związku z wymaganiami stawianymi uczestnikom tego życia. Ogółem wypowiedziało się w tej materii 95 respondentów tj., prawie 40% badanych. Do tego należy dodać specjalnie wyróżnianą w wypowiedziach wartość jaką jest wolność słowa i wyznania — 77, tj. nieco ponad 30%, a także poszanowanie prawa — 32 wypowiedzi tj. około 13%. Kwestie dotyczące kultury osobistej i politycznej uczestników życia publicznego podniosło 53 respondentów tj. około 21% badanych, a kwestie ich kompetencji i bezpieczeństwa — 15%.

Rozpatrując uzyskane dane w świetle wyróżnionych grup wiekowych można stwierdzić, że

— problematyka wartości uniwersalnych była nieco bardziej eksponowana przez nauczycieli znajdujących się w przedziale wieku 20—25 lat oraz 26—30 lat, niż w grupie z przedziału 31—35 (odpowiednio 43% i 31%);

— problematyka kompetencji — oraz kultury osobistej i politycznej częściej była postrzegana przez nauczycieli w wieku 31—35 lat niż nauczycieli młodszych.

Uzupełniając zdanie „W życiu publicznym dominuje...” respondenci wskazywali m.in. na brak szacunku dla wartości (50%), prywatę (44%), korupcję (27%), brak perspektyw (16%). Na brak wartości w życiu publicznym oraz prywatę częściej wskazywali nauczyciele młodszy, zaś na korupcję i brak perspektyw — starsi. Do odnotowania są też wypowiedzi o braku autorytetów (25%), politykierstwie (15%) i klerykalizacji życia publicznego (4%).

Z punktu widzenia zamiarów związanych z niniejszym opracowaniem, interesującymi okazały się wypowiedzi badanych wywołane zdaniem „Przyszłość świata zależy od...”. Uzyskane wypowiedzi dotyczyły różno-rodnych czynników wpływających na przyszłość ludzkości. W znacznej części dotyczyły czynników, które wyznaczają przyszłość pomyślną dla człowieka. Pogrupowano je wokół następujących zagadnień: działalności związanej z ochroną środowiska; działalności gospodarczej; kontaktów

międzyludzkich; działalności edukacyjnej, naukowej i technicznej; zaniechania działań prowadzących do powstawania lub zaostrzania konfliktów; podejmowania działań zmierzających do likwidacji napięć i ich przyczyn.

Najwięcej wypowiedzi dotyczyło środowiska: ochrony, likwidacji zanieczyszczeń, likwidacji dziury ozonowej, zahamowania jego degradacji, odpowiedniej gospodarki zasobami naturalnymi — źródłami energii i wody, zaprzestanie gospodarki rabunkowej (46%). Nieco częściej o ochronie środowiska wypowiadali się nauczyciele młodszy (49% badanych w przedziale wieku 20—30 lat, przy 41% przedziału wieku 31—35 lat). Pewna część respondentów wskazywała na potrzebę zachowania równowagi gospodarczej, równomiernego rozwoju ekonomicznego, prowadzenia gospodarki mądrej, rozsądnej, zmierzającej do sensownej pomocy państwom biednym, do ograniczenia bezrobocia i likwidacji głodu.

Znaczna część badanych wskazywała na ludzi i stosunki międzyludzkie jako czynnik najważniejszy. Dominowały wypowiedzi o mądrych przywódcach państw, o politykach, a także mądrości społeczeństw (44% badanych). Pojawiały się również wypowiedzi o wspólnej odpowiedzialności za przyszłość świata — nas wszystkich, nie tylko polityków. Wielu badanych uznało likwidację czynników zakłócających poprawne stosunki międzyludzkie za istotny wyznacznik przyszłości: pozbycie się nienawiści, przełamanie uprzedzeń, zdławienie nacjonalizmów, zrezygnowanie z imperialnych „ciągot”, zapobieganie konfliktom religijnym i etnicznym. Prowadzić ma do tego współpraca między narodami i państwami, utrzymywanie stałych kontaktów (15% wypowiedzi), pokojowe rozwiązywanie problemów. Jak wynika z licznych wypowiedzi, stosunki międzyludzkie i tym samym przyszłość ludzi, kształtowane są w wychowaniu, kształceniu ludzi mądrych. Stąd też podkreślenie roli nauki i techniki w rozwiązywaniu problemów globalnych.

Zagrożeniem przyszłości człowieka są wojny i stąd niektórzy respondenci podnieśli problem ograniczenia zbrojeń i rozbrojenia. Cechą znacznej części wypowiedzi było podkreślenie bardzo istotnej — jak się wydaje — sprawy, mianowicie roli podejmowanych przez człowieka działań w kreowaniu przyszłości, w tym działań

świadomie zmierzających do utrzymania pokoju w duchu wolności, sprawiedliwości i tolerancji.

4. *Co nauczycieli irytuje, co chcieliby zmienić?*

Uzupełniając wyrażenie „Najwięcej wstydu przynosi Polsce...”, 125 badanych tj. 51 % wymieniło osoby życia publicznego, 67 tj. 27% patologie społeczne. Obok tego pojawiły się stwierdzenia o zachowaniu się Polaków za granicą i powstały tam obraz Polaka, a także o takich zjawiskach jak: korupcja, upadek oświaty, degradacja środowiska naturalnego.

W życiu prywatnym irytują badanych głównie złe warunki materialne (49%), negatywne cechy charakteru osób z najbliższego otoczenia, brak kultury bycia (42%) oraz brak stabilizacji i niepewność jutra (14%). Niektórzy badani wymienili również brak czasu, brak zdrowia, obojętność otoczenia, konsumpcyjne nastawienie, nieudane życie rodzinne.

Odpowiadając na pytanie „Co Cię najbardziej irytuje w życiu zawodo-wym?” badani na pierwszym miejscu wymienili kondycję finansową szkoły i wiążące się z tym jej niedostateczne wyposażenie w środki dydaktyczne (97 badanych tj. 40%), na drugim miejscu znalazły się wypowiedzi o negatywnych cechach uczniów i współpracowników (34%), o niskich zarobkach (28%), a dalej o złej organizacji pracy, niekompetencji i niskim prestiżu zawodu, a także braku zaangażowania rodziców. Najwięcej zastrzeżeń wysunęli nauczyciele w wieku 26—30 lat, z tym że o negatywnych cechach uczniów, braku kompetencji zawodowych i niskim prestiżu zawodowym mówili nauczyciele najmłodsi.

Odpowiadając na pytanie „Jakie cechy nauczyciela uważasz za najmniej pożądane?” badani dokładniej określili to, co wyżej zawarli w sformułowaniach „negatywne cechy współpracowników” i „brak kompetencji”. Jako wady wymienili niesprawiedliwość (31%), lekceważenie obowiązków (30%), brak opanowania (27%), przedmiotowe traktowanie uczniów (27%) brak predyspozycji do wykonywania zawodu (23%), brak kultury osobistej (18%) oraz brak wiedzy merytorycznej (15%) i konsekwencji w działaniu (12%). Cechy takie jak: przedmiotowe traktowanie uczniów, lekceważenie obowiązków, brak wiedzy merytorycznej, częściej były wymieniane przez nauczycieli z drugiej i trzeciej grupy wiekowej, zaś

takie jak brak kultury osobistej i brak opanowania — przez nauczycieli najmłodszych.

W realizacji swych celów i zamierzeń, w spełnieniu oczekiwań badani natrafiają m.in. na następujące przeszkody: brak pieniędzy (56%), nieodpowiednie warunki pracy (16%), brak czasu (12%), a także niesprzyjające środowisko, nieodpowiednie warunki mieszkaniowe i niesprzyjające cechy własnego charakteru.

Badani nauczyciele, w przypadku stworzenia im optymalnych warunków materialnych, zawodowych i rodzinnych, podjęliby w stosunku do siebie m.in. samodoskonalenie, kształcenie i doksztalcanie (67%); podróże, turystykę i sport (36%), aktywność społeczną (13%), a także zwróciliby większą uwagę na życie rodzinne (13%).

Wypowiedzi o zmianach zostały również wywołane następującymi wyrażeniami warunkowymi: „Gdybyś miał (a) decydujący wpływ na losy Polski to podjąłbyś (podjęłabyś) następujące działania...”; „Gdybyś miał (a) decydujący wpływ na stan gospodarki w Polsce, to podjąłbyś (podjęłabyś) następujące działania...”; „Dysponując kwotą 5 miliardów złotych wydałbym (wydałabym) je na...” oraz „Decydując o podziale budżetu państwa na rok 1993 za najważniejsze uznałbym (uznałabym)...”.

W przypadku pierwszego pytania uzyskano 80 wypowiedzi (33% badanych) o wprowadzeniu stabilnych i kompetentnych rządów. Częściej podnosili tę sprawę nauczyciele z drugiej i trzeciej grupy wiekowej (26—35 lat). W związku z nauką, oświatą i polityką socjalną wypowiedziało się 75 badanych (30%). Nauczyciele wymieniali także działania związane z rozwojem gospodarki, ochroną zdrowia, współpracą z zagranicą, bezpieczeństwem kraju oraz ochroną środowiska. W związku z polską gospodarką badani wskazywali na działania prowadzące do zmian w prze-myśle, rolnictwie (w tym prywatyzację) - 55% wypowiedzi a także opanowanie bezrobocia (21 %) i ochronę produkcji krajowej (10/o). Sporo wypowiedzi dotyczyło współpracy z zagranicą, karanie przestępczości gospodarczej, systemu podatkowego a także ochrony środowiska

Decydując o podziale budżetu państwa ponad 90% badanych wskazało na konieczność dofinansowania oświaty i kultury, ponad 70% na dofinansowanie służby zdrowia. Na trzecim miejscu znalazły się sprawy opieki socjalnej (31%).

Pozostałe działania dotyczyły ochrony środowiska, likwidacji bezrobocia, dofinansowania rolnictwa, przemysłu i budownictwo mieszkaniowe.

Dysponując wolną kwotą 5 miliardów złotych przeznaczyliby ją na cele związane z domem i mieszkaniem (70%), podróże (43%), cele społeczne i pomoc rodzinie (50%), na samochód (39%), własne przedsiębiorstwo, akcje, nieruchomości (36%), zabezpieczenie przyszłości dzieciom (6%).

Istotnym mechanizmem wywołującym ludzkie działania są rozbieżności w systemach wartości.

Napytanie „Czy sądzisz, że istnieją rozbieżności pomiędzy wartościami moralnymi uznawanymi przez Ciebie a wartościami moralnymi określonymi w obowiązujących dokumentach oświatowych (programach, podręcznikach)” 80% badanych nauczycieli stwierdziło, że nie dostrzega takich rozbieżności. O rozbieżnościach częściej wypowiadali się nauczyciele w wieku 26-30 lat (21% badanych z tej grupy wiekowej) i w wieku 31—35 lat (25% badanych z tej grupy).

Na pytanie „Czy sądzisz, że istnieją rozbieżności pomiędzy wartościami moralnymi uznawanymi przez Ciebie a wartościami moralnymi uznawanymi przez rodziców Twoich uczniów?” 72% stwierdziło, że nie dostrzega takich rozbieżności, przy czym rozkład odpowiedzi był podobny w wyróżnionych grupach wiekowych. Na podobne pytanie, ale odnoszące się do kolegów i koleżanek z pracy 55% badanych odpowiedziało, że nie dostrzega rozbieżności. Wypowiedzi pozostałych 45% nauczycieli pochodziły ze wszystkich badanych grup wiekowych nauczycieli — rozkład wypowiedzi był podobny.

Pośród wymienionych źródeł rozbieżności badani wymieniali religię, kryteria i sposoby oceniania uczniów, hierarchię wartości, a także nieaktualne treści programów i podręczników.

Z przedstawionych wyżej danych można wnosić o znacznym zróżnicowaniu — pod względem zapatrywań na sprawy moralności — samego środowiska nauczycielskiego. Wziąwszy pod uwagę całokształt wypowiedzi badanych o uznawanych przez siebie wartościach i swoich dążeniach, sygnalizowane rozbieżności — z wyjątkiem stanowisk skrajnych — można uznać za zjawisko normalne.

Przedstawione wyżej wyniki badań ankietowanych tworzą bardzo uproszczony i niepełny obraz skomplikowanej rzeczywistości.

Tworzą, jak sądzę, zachętę dla dalszych badań. Nadchodząca, niepewna dla człowieka przyszłość świata jest i będzie kształtowana — jak zaznaczyli w swych wypowiedziach niektórzy badani — przez nas wszystkich, a więc i przez nauczyciela. Poznanie jego działalności, a zwłaszcza wartości tkwiących u jej podstaw, jest i pozostanie jednym z ważnych zadań badawczych pedagogiki, a ściślej — deontologii zawodu nauczycielskiego. Rozpoznanie zaś szkolnictwa funkcjonującego na pograniczu, a w tym problemów nauczycieli szkół pogranicza, to jedno z ważnych zadań tych, którzy w imię wartości powszechnie uznawanych chcą zapobiegać konfliktom i tworzyć lepsze warunki dla spokojnego i pewniejszego jutra.

Literatura

1. W. Dróżka: Wartości i cele życiowe nauczycieli. „Edukacja” 1992, nr 1.
2. H. Kwiatkowska: Etyczny wymiar zawodu nauczycielskiego. „Nauczyciel i Wychowanie”. 1988, nr 6.
3. A. Janowski: Aspiracje młodzieży szkół średnich. Warszawa 1977.
4. T. Lewowicki: Aspiracje dzieci i młodzieży. Warszawa 1987.
5. T. Lewowicki: Kwestie aksjologiczne i przemiany teleologii edukacyjnej. W-T Lewowicki: Przemiany oświaty. Warszawa 1994.
6. T. Lewowicki: Problemy deontologii nauczycielskiej i postaw nauczycieli W-T Lewowicki: Przemiany oświaty. Warszawa 1994. Por. też: J. Koziński: O człowieku wielowymiarowym. Warszawa 1988.
7. W. Morszczyński: Wartości w kształceniu. „Ruch Pedagogiczny” 1992 nr 3-4.
8. Z. Skórny: Aspiracje młodzieży oraz kierujące nimi prawidłowości. Wrocław 1980.
9. Z. Skórny: Wartości a wychowanie. „Edukacja” 1990 nr 2.
10. J. Szczepański: Społeczne uwarunkowania rozwoju oświaty. Warszawa 1989.
11. A. Tchorzewski (red.): Problemy etyki zawodowej nauczycielskiej w okresie przemian ustrojowych w Polsce. Bydgoszcz 1993.

*Войцех Коїс***МОЛОДІ ВЧИТЕЛІ ПОГРАНИЧЧЯ – ЩО ЦІНУЮТЬ, ЯКІ МАЮТЬ ОЧІКУВАННЯ,
ДО ЧОГО ПРАГНУТЬ, ЩО ХОЧУТЬ ЗМІНИТИ?**

В основі проведеного аналізу лежать погляди щодо специфіки теренів пограниччя. Це місця на пограниччі, які часто відрізняються від інших регіонів країни з точки зору економіки, культури, освіти, етнічних відносин, а також історично пов'язані із сусідньою країною.

***Ключові слова:** вчителі пограниччя, етнічні відносини, відкритість, співробітництво, взаємне проникнення.*

*Wojciech Kojs***MŁODZI NAUCZYCIELE POGRANICZA – CO SOBIE CENIĄ? CZEGO OCZEKUJĄ?
DO CZEGO DĄŻĄ? CO CHCĄ ZMIENIĆ?**

U podstaw podjętych analiz tkwią przeświadczenia o specyfice terenów pogranicza. Są to miejsca kresowe, często odmienne od pozostałych regionów kraju pod względem gospodarki, kultury, oświaty, stosunków etnicznych, a także osadzonymi w historii związkami z państwem sąsiadującym.

***Słowa kluczowe:** nauczyciele pogranicza, stosunki etniczny, otwartość, współpraca i wzajemne przenikanie.*

*Wojciech Kojs***YOUNG TEACHERS OF THE FRONTIERS – WHAT DO THEY VALUE?
WHAT EXPECTATIONS DO THEY HAVE? WHAT DO THEY SEEK TO?
WHAT DO THEY WANT TO CHANGE?**

It is made the analysis based on the opinions of the frontiers` specificity. These places are at the frontiers that differ from the other regions of the country from the point of economy, culture, education, ethnic relationship and also are historically related to the neighbourly country.

***Key words:** teachers of the frontiers, ethnic relationship, openness, collaboration, mutual penetration.*